

Deze roman is gebaseerd op echte personen en ware gebeurtenissen. De karakters zijn naar eigen inzicht ingekleurd. Alle namen zijn veranderd, behalve die van enkele Duitse oorlogsdelinquenten en van één andere persoon die na de oorlog landelijke bekendheid kreeg.

Hollands Siberië

Mariët Meester

roman

Uitgeverij Caprae

Amsterdam

© 5e druk 2021, Mariët Meester
en Uitgeverij Caprae, Amsterdam
1e druk 2014, Uitgeverij De Arbeiderspers
Beeld en vormgeving: Jaap de Ruig
Detail schilderij op omslag: Adolf Gantzert
Druk: Wilco, Meppel

Met dank aan het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

ISBN 978 90 295 8958 1 - NUR 301

www.uitgeverijcaprae.nl

www.marietmeester.nl

Boeken van Mariët Meester

- Sevillana*, roman (1990)
De stilte voor het vuur, non-fictie (1992)
Bokkezing, roman (1994)
De eerste zonde, roman (1997)
De verdwaalde nomade, reisverhalen (2000)
De overstroming, roman (2003)
De volmaakte man, roman (2005)
Sla een spijker in mijn hart, non-fictie (2006)
Liefdeslied van een reiziger, roman (2009)
De mythische oom, non-fictie (2012)
Koloniekak, non-fictie (2012)
Hollands Siberië, roman (2014)
De tribune van de armen, non-fictie (2017)
Pingping, roman (2020)

Er is in de provincie Drenthe een streek bekend onder de naam 'Hollands Siberië', geen boom, geen struik op deze immense heidevelden, een bijna verlaten land, dat nauwelijks zesentwintig inwoners per honderd hectares telt.

Twee Franse reizigers rond 1811

DEEL EEN

1936 - 1937

Over het grind van de oprijlaan kwam hij moeizaam vooruit, pas op de straat kon hij snelheid maken. Zijn habijt bleef hangen op de stang. Eerst maar eens die verhuiswagen inhalen, later zou hij wel vragen of dienstfietsen ook damesfietsen konden zijn.

De wind suisde koud langs zijn gezicht. Voorbij een schoolgebouw en een boerenhoeve reed hij ineens tussen de landerijen, die net als alles in de kolonie bij de gestichten schenen te horen. Vanochtend, in de zwarte auto waarmee hij samen met drie Haarlemse medebroeders van het station in Assen was opgehaald, had hij de ontzetting van de anderen gevoeld. De uitgestrekte velden langs de weg naar Veenhuizen hadden een grauwe kleur. De oogst – knollen, bieten, rapen, bemodderde aardappelen of wat het ook maar waren – lag op hopen. Het water van de trekvaart werd omzoomd door knakkende grassen en andere stengels vol zaad dat de rijpheid allang voorbij was. Toen ze dan eindelijk aankwamen in het slechtste dorp van Nederland, zoals Veenhuizen werd genoemd, de mestvaalt van de staat, kon het contrast met Haarlem niet groter zijn. Hier was het eerste wat ze zagen een gestichtsgedebouw met huisjes van bewakers, terwijl ze in Haarlem midden in een van de mooiste en levendigste binnensteden van het land woonden, met een kathedraal en verschillende andere roomse kerken, waaronder hun eigen kerk aan de Nieuwe Groenmarkt. Toen ze in de krant hadden gelezen dat er in Veenhuizen voor het eerst een franciscaan zou worden benoemd, omdat het zo'n lastige, hachelijke parochie was dat geen 'normale' pastoor het er kon volhouden, waren er in hun huiskamer heel wat grappen gemaakt. Hij had nooit verwacht dat de overste van hun orde, die er speciaal voor naar Haarlem was gekomen, juist hem de benoemingsbrief

zou overhandigen.

Hij kromde zich over het stuur. Zijn kap klapperde, het koord met de drie knopen dat hij om zijn middel droeg zwiepte naar achteren. Terwijl hij daarnet samen met zijn Haarlemse medebroeders op zijn aardse bezittingen stond te wachten, was de verhuiswagen blind aan de pastorie voorbereiden. Behalve het meubilair waarmee de woning was ingericht, en dat in de meubelmakerij van de gestichten was gemaakt, wilde hij ook graag wat familiestukken om zich heen hebben. De pastorie was er groot genoeg voor; een klassiek wit landhuis met twee verdiepingen, twee serres en een grote zolder. En toch had zijn voorganger hem allesbehalve gefeliciteerd. Wanneer hij niet het juiste standpunt innam, zou hij hier diep ongelukkig worden. Op zijn vraag welk standpunt dat dan wel moest wezen, had de man hem weinig wijzer kunnen maken.

Hij probeerde harder te rijden, wat niet meeviel met die zware wollen rok over de stang. Het wegdek onder hem leek besproeid met een geelbruine vloeistof, het zat vol kwakken, vlekken en spatten. Hoewel het grondgebied van Veenhuizen meer dan drieduizend hectare besloeg, was er maar één doorgaande weg, de Hoofdweg, die om de zeventhonderdvijftig meter een smallere dwarsstraat had. Langs de Hoofdweg lag de Kolonievvaart en langs iedere dwarsstraat liep een smaller kanaaltje. Cartografisch was het dorp dus een soort hark, met de straat waarover hij nu reed, de Kerklaan, als een van de middelste tanden.

In de verte zag hij de achterkant van de verhuiswagen. Stond hij nou stil of leek dat maar zo? Ja, volgens hem stond de wagen stil, hij kon tenminste steeds beter lezen wat er achterop stond: *Randoe Haarlem*.

Hij fietste zo stevig door dat hij de pijpen van de broek onder zijn habijt voelde opkruipen. Intussen zag hij hoe de chauffeur van de verhuiswagen zich uit zijn cabine liet zakken en schichtig om zich heen keek, ongetwijfeld kende ook hij de reputatie van dit oord.

Hij bereikte de wagen en remde af. ‘Stapt u maar weer in, rijdt u maar rustig achter mij aan,’ riep hij geruststellend. ‘U bent wat te ver doorgereden, maar u bent er bijna.’

Hij keerde zijn fiets en koerste meteen richting pastorie. Hij moest voortmaken, om vier uur zou de auto van de gestichten weer voorrijden, hij wilde zijn begeleiders graag persoonlijk terugbrengen naar het station in Assen. Om vijf uur arriveerde daar zijn toekomstige franciscaner kapelaan, die hij ging trakteren op een entetje in de stationsrestaurant.

Nu hij de wind in de rug had en ook het ronkende geluid van de verhuiswagen hem als het ware voortduwde, vielen de bomen langs de Kerklaan hem pas op. Hoewel het al november was, vrijdag 13 november 1936, zat er nog steeds wat blad aan, in allerlei tinten bruin, oker, oranje en dieprood. De bladeren die onder de bomen op de grond lagen, zagen eruit alsof ze zouden knisperen wanneer je ze met je sandalen omhoog schopte.

Zijn kap waaide nu telkens naar voren. Terwijl hij hem voor de zoveelste keer terugslong, zag hij achter een van de oude bomen iets wat hij niet onmiddellijk kon thuisbrengen, maar waarin hij toch twee mannen herkende die buik aan rug stonden, het pilo van hun kleren werkte als schutkleur. De achterste, die zijn armen om de voorste had, drukte zijn handpalmen tegen de schors van de boomstam en maakte bewegingen met zijn onderlichaam. Hij was oud en had een grove rode kop. De andere, die hij als het ware gevangen hield, was juist jong en heel blank. Zijn broekband hing laag. Krullend blond haar kwam tevoorschijn vanonder zijn speels op het hoofd gezette bruine pet.

Terwijl hij de twee passeerde, ving hij beider blikken. Hij meende er een zekere spot in te bespeuren om het beeld dat hij zelf bood, en in ieder geval een zekere vrijpostigheid. Voorbij de mannen hoorde hij de oudste hem naroeven: ‘Zalige kuiten!’

Verbouwereerd bleef hij met diezelfde zalige kuiten de trapers krachtig voortbewegen. Hij ontspande pas toen hij zijn toekomstige kerk zag opdoemen, die naast de pastorie stond; een enorme, neogotische zaalkerk van lichte bakstenen met een witgeschilderd houten torentje. Iets verderop stond het achthoekige godshuis van de protestanten, en tussen beide kerkgebouwen in prijkten haaks op elkaar twee houten urinoirs met een rood pannendak, elk wel twintig meter lang. Volgens zijn voorganger wa-

ren ze voor de bewoners van de gestichten, die op zondag massaal naar de kerk marcheerden. Eén urinoir was voor de katholieken, het andere voor de protestanten. Daarbinnen scheen ook het een en ander te gebeuren dat het licht niet verdroeg.

Hij dacht aan wat de oude man had geroepen en voelde toch een lach opkomen. Voelbaar stuwde het bloed door zijn aderen, zijn gewrichten bewogen soepeler dan ooit. Het rijwiel leek te zweven boven de bespatte straat. Terwijl hij afsloeg, de oprijlaan van de pastorie weer op, ademde hij diep in. Zulke zuivere lucht had je in heel Haarlem niet. Het leek wel alsof de zuurstof zijn hoofd helderder had gemaakt, alsof zijn leeftijd tijdens de rit op de dienstfiets met tien jaar was gedaald en hij weer een vent van negenendertig was geworden.

Hij bereikte de pastorie en voelde dat hij dit wilde, dat het klopte dat juist hij in deze afgelegen gestichtskolonie terecht was gekomen. In Haarlem had hij met ontspoorde jongens gewerkt, dan moest hij deze uitdaging ook aankunnen. Ja, hij zou alles op alles zetten om Veenhuizen zijn beste krachten te geven.

Het meest opvallend was de stilte. Vooral 's avonds en 's nachts merkte hij het. De tuinman, de turfkruijer, de kerkknecht, de bu-reellooper, de melkbezorger en alle andere gestichtsbewoners wier schorre, raspende stemmen je overdag hoorde, waren dan ingesloten in hun slaapkooien. Karren, koetsen en de voertuigen van de justitiegarage reden na zonsondergang ook vrijwel nooit, zodat hij het ontbreken van geluid bijna als onwerkelijk ervoer, onnaards zelfs, vooral vlak voor het invallen van de duisternis. Je zou het een grootse, vanzelfsprekende stilte kunnen noemen. Impulsen ontbraken dan helemaal, er kwam hier in de avonduren veel minder op je af dan in Haarlem. Soms vond hij het donker beklemmend, drukkend zelfs, vooral als er onverwachts een kreet klonk waarvan hij in het begin niet had begrepen dat het de roep van een uil op rooftocht was. Erna werd de stilte altijd suizend, maar waarschijnlijk zat dat in zijn oren.

Hij lag in bed. Op de bovenverdieping van de pastorie waren vijf slaapkamers, de zijne was aan de achterkant van het huis. Als je vanuit de hal de monumentale trap naar boven nam, was het de eerste kamer aan je linkerhand. Een van beide ramen keek uit op de achtertuin, met daarin een vijver, groentebedden en een boomgaard. Daarachter lag het Pastoorsbosje, zoals de dorpsbevolking het dichtbegroeide perceel noemde dat honderden meters naar achteren doorliep, en dat alleen vanaf de pastorie bereikbaar was. Vanuit het tweede raam van zijn slaapkamer was de kerk te zien, en dan vooral de sacristie, die er als een huisje aan vastzat. Op de stenen daklijsten groeide mos, wat iets rustieks had, al kon je je afvragen of het er niet beter afgehaald kon worden. Maar daar ging hij niet over, wat het onderhoud van de kerk en de pastorie betrof was hij volkomen afhankelijk van de Rijksgebouwendienst.

Hij was nu drie weken pastoor in Veenhuizen. In die korte tijd